

Абярэгі. Крыж у вёсцы Невель Пінскага раёна.

АБЯРЭГІ, а па трапеі (ад грэч. *αποτροπαιος* тое, што адводзіць бяду), прадметы, выявы або дзеянні, якім прыпісвалі магічную здольнасць засцерагаць ад няшчасцяў і ад злых духаў. З эпохі палеаліту ў якасці А. выкарыстоўвалі амулеты з зубоў, кіпцоў і касцей жывёл. Разнастайныя амулеты-А. характэрны для эпохі славянскага язычніцтва і ранняга хрысціянства: у курганных могілніках на Беларусі знойдзены амулеты-падвескі, змеевікі, змеегаловыя бранзалеты і інш. А. служылі аховаю не толькі ад рэальнай пагрозы прыродных стыхій (засухі, граду, паводкі, маланкі, навальніцы), але і ад сурокаў, што сыходзілі ад людзей з «ліхім вокам»: ведзьмароў, знахароў, а таксама міфічных істот — чарцей, ведзьмаў і інш. Беларусы выкарыстоўвалі шматлікія А. дзеля захавання ад бед саміх сябе, свойскай жывёлы, гаспадаркі, што тлумачылася аграрнай дамінантай у абраднасці. У сістэме А. значную ролю адыгрываў *агонь* (трэннем здабываўся т.зв. жывы агонь), які нёс ачышчальную сілу і выяўляўся ў рытуальных вогнішчах, у полымі свечак (асабліва грамнічных),

у выкарыстанні попелу, галавешак. Блізкім па значэнні да агню быў дым і звязанае з ім *абкурванне*. Сярод асноўных А. лічылася і *вада*, якая надзялялася не толькі ачышчальнай, але і лячэбнай, і плоднаю сілай (напрыклад, абліванне вадой на Купалле). Распаўсюджаным А. была асвячоная вада, якой апырсквалі хворых людзей, свойскую жывёлу, жыллё, гаспадарчыя пабудовы, вулі, труны, магільныя ямы, палаткі, збажыну, зёлкі і інш. А. лічылася і *раса*, здольная, як меркавалі, у пэўныя дні надаваць жывым істотам асаблівую моц і засцерагаць ад рознага ліха: з ёю звязаны першы выган скаціны на *Юр'я*, качанне па траве на *Купалле*. Важнае месца ў ліку іншых А. займала *зеляніна*, на якой засноўваецца культ расліннасці. Адным з найбольш папулярных А. гэтай групы была асвячоная *вярба*, якая пастаянна захоўвалася ў хаце. А. былі і купальскія зёлкі, якія пасля асвячэння ў храме захоўваліся на працягу года і служылі карысным сродкам ад розных захворванняў. Сплеценыя з іх вянкi надзявалі на галовы дзяўчаты і хлопцы, іх вешалі на рогі каровам. У якасці А. выкарыстоўваліся расліны горкія (асіна, палын), пякучыя (крапіва), колючыя (дзядоўнік, ядловец), вострыя на смак (цыбуля, часнок), са спецыфічным моцным пахам (мята). Гэтымі

раслінамі (асабліва на Купалле, калі чакалі разгулу ведзьмаў) абтыкалі двор, палі. Каб не дапусціць з'яўлення нячыстай сілы, раскладвалі на вокнах хат, ля дзвярэй, натрасалі на падлогу (ток). *Мак* выкарыстоўвалі ад *малочных ведзьмаў*, якія нібыта могуць падступіцца да каровы, толькі пералічыўшы ўсе макавыя зярняты. Асвячоным макам абсыпалі на Макавея (14 жніўня) хаты і гаспадарчыя пабудовы. Зернем абсыпалі нябожчыка пры яго вынасе з дому, каб уберагчыся ад яго гневу і дагадзіць яму. У асобны тып А. вылучаюцца некаторыя стравы і іх кампаненты: велікодныя яйкі і іншая асвячоная на гэтае свята ежа, а таксама хлеб і соль ва ўсіх разнавіднасцях (бохан, «хрэшчыкі» — печыва з цеста на Серадапосце, вясельны каравай).

А. служылі і вострыя прадметы (сякера, барана, іголка, шпілька, каса, серп, нож), аб якія павінна была ўкалоцца і парэзацца нечысць, што падбіралася да чалавека і да яго гаспадаркі. Сярод іншых жалезных рэчаў асаблівую апатрапеічную функцыю выконвалі замok — сімвал замкнутага пашчы ваўка, падкова. А. жывёльнага паходжання, якія служылі чалавеку, былі забітая сарока і галава з'едзенай драпежнікамі свойскай жывёлы ці злоўлены жывы або забіты *воўк*, якога цягалі вакол пашы, а потым закопвалі труп пасярэдзіне поля, дзе запасваўся статак. Адметную групу А. складаюць ільняныя вырабы, асобныя віды адзення і яго аздоба. Апатрапеічнымі здольнасцямі надзяляліся спрадзеныя ў *Чысты чацвер* левай рукой ніткі, чырвоныя хусткі, стужкі, паясы, *аброчныя тканіны*, непамыты абрус з велікоднага стала, ручнік (асабліва *абыдзённік*), кашуля, сатканая і вышытая рукамі нявесты і падораная жаніху, вышываны *арнамент* чырвонага колеру, вывернуты *кажух*. У якасці А. служылі таксама *жыта*, *каноплі*, крэйда, валасы, кастрыца, жывіца з мурашніка, бёрда і навоі, ільняное семя і валакно і інш. Апатрапеічнымі былі і розныя абрадавыя дзеянні: *калядаванне*, *валачобніцтва*, Пахаванне «стралы», Ваджэнне Куста, *Провады русалкі*, *абкурванне*, пераапрапанне, *пераварочванне*, а таксама дзеянні, якія ўтваралі *магічнае кола* (аббяганне, абнясенне, апаясванне, *заворванне*). Сіла апатрапеічных дзеянняў умацнялася іх паўтарэннямі магічнай колькасцю разоў (3,

7, 9), а таксама абрадавымі словамі (*замовамі*, *заклінаннямі*), спевамі, шумам, крыкам, свістам, стралянінай, грукатам. З прыходам хрысціянства А. сталі прыдарожныя крыжы, нацельныя крыжыкі, малітвы, асвячоныя рэчы, хрэсныя ходы і сам абрад Хрышчэння.

Літ.: Беларускія народныя прыкметы і павер'і. Кн. 1. Зямля стаіць пасярод свету... Мн., 1996. С. 73—83, 305, 360—361, 501; Тое ж. Кн. 2. Жыцця адвечны лад. Мн., 1998. С. 88, 122, 200, 277, 433—436, 465—469; Тое ж. Кн. 3. Зямная дарога ў вырай. Мн., 1999. С. 120, 153—158, 167, 178—180, 207—208, 302, 625.

У.А. Васілевіч.